

UČITELJSKI TOVARIŠ

Glasilo avstrijskega jugoslovanskega učiteljstva

Vse spise, v oceno poslane knjige itd. je pošiljati samo na naslov:

**Uredništvo Učiteljskega Tovariša
v Idriji.**

Rokopisov ne vračamo.

Vse pošiljatve je pošiljati franko.

Učiteljski Tovariš izhaja vsak petek popoldne.

Ako je ta dan praznik, izide list dan pozneje.

Vse leto velja . . . 8 K
pol leta 4 "
četrt leta 2 "
posamezne številke po 10 h.

Za reklamne notice, pojasnila, poslana, razpise služb je plačati po 20 h za petit-vrsto. Priloge poleg poštnine 6 K.

Za oznanila je plačati od enostolpne petit-vrste,

če se tiska enkrat . . . 14 h

" " dvakrat . . . 12 "

" " trikrat . . . 10 "

za nadaljna uvrščenja od petit-vrste po 8 h.

Oznanila sprejema Učiteljska tiskarna (telefon št. 118).

Naročnino, reklamacije, to je vse administrativne stvari je pošiljati samo na naslov:

**Upravništvo Učiteljskega Tovariša
v Ljubljani, Gradišče št. 2.**

Poštna hranilnica št. 53.160.

Reklamacije so proste poštnine.

1869

14. maj 1869.



Pomenljiv praznik praznuje avstrijsko učiteljstvo dne 14. maja 1909. — Štirideset let je preteklo odkar nam je podelil naš vladar šolski zakon, ki je tako modro, jasno in vsestransko zasnovan, da se do sedaj še ni dobil mož, ki bi mogel kaj popolnejšega ustvariti, akoravno so

se trudile že razne korporacije, razne enquete, ustvariti kaj boljšega, kaj temeljitejšega, a vselej so prišli do zaključka, ki ga izraža kaj značilno sledeča izjava: „Sicer pa nam je smoter naše ljudske šole v § 1. državnega šolskega zakona tako modro določen, da bi ga ne mogli določiti modrejše. Ljudska šola naj le čisto izvršuje ta namen, učiteljstvo naj le z vsemi silami deluje v njega izpolnitev, potem nam ne bo treba segati po drugi določitvi ljudskošolskega namena, marveč zadovoljni bomo s sadjem, ki bo dozorevalo na ljudskošolskem drevesu.“*)

Markanten mejnik je v ljudskošolski zgodovini zakon z dne 14. maja 1869. In vsak objektivni zgodovinopisec ljudskega šolstva mora ločiti šolstvo avstrijskih narodov do 1. 1869. in od tu dalje.

Pomenljivo slavje slavimo. Toda v prilog tega slavja nočemo pisati dolgovernih slavospevov na ta zakon in na može, ki so kumovali temu zakonu, ki je bil sprejet s pravim navdušenjem in, lahko bi rekli, skoro soglasno, zakaj v državni zbornici je glasovalo zanj 111 poslancev, a proti le 4 — a ta zakon je zbudil tudi mnogo sovraštva, in rimski papež ga je celo preklel.

Ako hočemo prav in po zasluženju ceniti ta šolski zakon, si moramo ogledati šolstvo tako pred letom 1869. in po tem letu.

Začetek novega šolskega zakona lahko iščemo že v dobi cesarice Marije, Terezije, zakaj že takrat se je izrekla ta velika cesarica pod vplivom tedanjih državnikov o šolstvu sledeče, kar citiramo kar v originalu: „Sowie bis zu dieser Zeit dem Adel und den vornehmen Klassen, ferner den Kindern des Beamtenstandes eine öffentliche Erziehung verbürgt war, so sollte die Vermittlung einer elementaren Bildung für die Kinder aller Volksschichten vom 6. bis zum 13. Jahre strenge zu Pflicht gemacht werden.“

Toplo se je zavzel za ljudsko šolstvo nepozabni cesar Jožef II., ki je hotel do skrajnosti izvesti ravnokar citirano

določilo, a njegova kratka doba vladanja pa tedanji zamotani političski položaj sta bila vzrok, da se šolstvo ni moglo že takrat pospeti na nekako svobodomiselnost podlago, na ono podlago, o kakršni je mislil prosvetljeni, a toliko obsovaženi cesar Jožef II. Tedanja generacija pač ni umela velikega misleca na cesarskem prestolu . . . Tisočkrat žal!

In čemur sta položila temelj cesarica Marija Terezija in nje sin Jožef II., to je pravzaprav pokopal šolski zakon, ki je znan pod imenom „Die politische Schulverfassung vom 11. August 1805“.

O sistematiškem razvitku avstrijskega ljudskega šolstva se more pisati pa šele od l. 1848., tedaj od onega značilnega leta, ko je zavrelo po vsi Evropi, ko je prodrla napredna ideja vsepovsod na površje in ko je nastopil vlado naš sedanji cesar.

* * *

O sistematiškem napredovanju ljudskega ali sploh avstrijskega šolstva je mogoče pisati šele od leta 1848., tedaj od onega leta, ko je Evropo pretresala svobodna misel in ko je nastopil vlado naš vladar cesar Franc Jožef I.

Statistiški podatki tega leta govore, da je bilo takrat šolstvo na slovenskem ozemlju takole razvito:

Dežele:	Učnih oseb	Šol			Šoloobiskajočih	
		glavnih	trivialnih	dekliških	dečkov	deklic
Štajerska	1046	9	627	11	47.660	40.287
Koroška-Kranjska	577	10	380	8	19.447	15.201
Primorska	407	13	185	44	14.066	7.537

Slovenskih šol je bilo takrat v skupnem številu 64.

Do tega leta je bil temelj vsemu šolstvu takozvana „Politische Schulverfassung“ iz l. 1805., katere glavna naloga je bila „die arbeitenden Volksklassen zu herzlich guten, lenksamen und geschäftlichen Menschen zu machen“.

V trivialnih ali sedanjih ljudskih šolah na deželi so se učili ti-le predmeti: branje, pisanje in računstvo, a kot glavni predmet verouk, ki so ga poučevali vselej dotični župniki, a učitelj je moral biti vselej navzoč. — Zahteva teh trivialnih šol je bil — citirano po originalu — „die

*) „Čas“, l. 1909., 3. zvezek, str. 118.

1909

Religionswahrheiten herzeindringlich zu lehren und den Kindern über die Dinge, welche sie umgeben und über die Verhältnisse, in denen sie sich befinden und während ihres Lebens befinden werden, die richtige Anweisung zu geben, um die Dinge und Verhältnisse zu benützen, wie die christliche Sittenlehre es vorschreibt. — Poleg tega je morala biti vsa šolska mladina vsak dan skupno pri sv. maši in se sploh korporativno udeleževati vseh cerkvenih obredov.

V glavnih šolah se je poučevalo to-le: Od I.—III. razreda: verouk, branje, lepopisje in pravopisje, nemščina, spisje in računstvo; v IV. razredu se je poučevalo še v realijah.

Glavno nadzorstvo nad ljudsko šolo je izvrševal vedno dotični župnik, zakaj „verouk je bil glavni predmet“. — V ulogi sedanjih c. kr. okr. šol. nadzorikov je nastopal vsakokratni dekan, a deželno nadzorstvo je izvrševal imenovani zastopnik dotičnega škofa.

Umevno je, da do tega leta ni bilo učiteljstvo posebno dobro plačano. Definitivni učitelj je dobival letno 130 gld., a njegov pomočnik 70 gld. Ta plača se jima je lahko povečala, in sicer prvemu za 20 gld., a slednjemu za 10 gld. Dohodki posestva, orglanja in štole so se vselej zaračunjevali, le razni darovi se niso šteli med dohodke. Vdove teh učiteljev so dobivale tedensko podporo od dotičnih obč. ubožnih zakladov, in sicer po 8 kr., a otroci po 2 kr., a le tedaj, ako je mož-učitelj služil vsaj 3 leta v dotični občini.

Vsa izobrazba, ki jo je dobil učitelj za ljudsko šolo na deželi je obstojala v tem, da je moral obiskovati trimesečni tečaj na takozvani glavni šoli, a ta tečaj se je že od leta 1822. razširil na 6 mesecev. Po dovrstitvi tega tečaja je dobil absolvent takozvani „Gehilfenzeugnis“, ki ga je usposobil, da je lahko pomagal v šoli. Po dovršenem 20. starostnem letu se je lahko zglasil k izpitu za samostojnega učitelja. Ta izpit je moral dotičnik prebiti pri škofijskem konsistoriju, kjer se je posebno oziralo na dobro orglanje. — Učitelji za glavne šole so morali delati še posebne izpite.

Učna metoda je bila strogo odmerjena po gotovih normah in je bila znana pod imenom „Drillmethode“.

Mnogo izprememb v marsikaterem oziru je doletelo šolstvo po burnem letu 1848., oziroma že v tem letu. Dne 23. marca 1848 je bilo ustanovljeno prvo naučno ministrstvo, in prvi naučni minister je bil od 27. marca do 15. julija 1848 pl. Sommaruga, sledil mu je od 15. julija do 21. novembra 1848 pl. Doblhof, katerega desna roka je bil znani učenjak pl. Feuchtersleben, ki je izdelal načrt za preosnovo vsega avstrijskega šolstva, namreč „Entwurf der Grundzüge des öffentlichen Unterrichtswesen in Österreich“, ki je kolikor toliko služil kot temelj poznejšim načrtom.

Glavna zahteva tega načrta je: „Temelj vsemu javnemu šolstvu je ljudska šola, ki mora nuditi učencem toliko znanja in ročnosti, kolikor ga potrebujejo za življenje. Zahteva se dalje pomnožitev šol, pomnoženje učne stvarine, višjo naobrazbo učiteljstva, boljše gnotno stališče njegovo in tako nadzorstvo, ki bo odgovarjalo vsem zahtevam.“ — Načrt je dalje zahteval, da se vrši ves pouk v materinščini, da mora biti v vsakem glavnem mestu 2—3 letno učiteljsko, da se naj vršita v vsakem okraju redno letno dve učiteljski konferenci, dalje, da izdajaj vsaka dežela svoj učiteljski list, da imej vsaka šola lastno knjižnico in zbirko učil. — Dalje zahteva načrt: Plača vsakega učitelja bodi stalna in taka, da bo mogel posvetiti vse svoje moči edino le šoli in cerkvenemu petju, oziroma orglanju. Dne 2. septembra 1848 je izšel ukaz, da bodi učna metoda prosta, da se na ljudski šoli poučuj kmetijstvo, posebno sadjereja in drugo.

Žal, da ni prišel ta načrt nikdar do svoje prave veljave, zakaj njegov stvaritelj pl. Feuchtersleben je zapustil svoje mesto, a politiško obzorje so pretresali svetovni zgodovinski dogodki. Naučno ministrstvo je prevzel najprej do 1. 1849. grof Stadion, a do 20. okt. 1860 Leon Thun in pod slednjim je naša šolska uprava prišla polagoma skoro popolnoma pod cerkveno oblast, kar dokazujejo v tem času izišli ukazi.

Dne 24. oktobra 1849 so se ustanovili po vseh deželah takozvani deželni šolski sveti, ki so se pa z ukazom z dne 28. julija 1854 priklopili deželnim vladam.

Pouk v realijah na učiteljskih se je strnil z jezikovnim poukom v nekako celoto, a tudi eksternistom so prav radi dovoljevali delati izpite za učitelje. Ministrski ukaz z dne 16. aprila 1853 je ukazoval, da se smejo na učiteljskih se-

stankih obravnavati edinole taka vprašanja, ki se tičejo domačih šol, obča pedagoška vprašanja se niso smela na teh sestankih reševati. Ravnotako je bilo učiteljstvu zabranjeno, udeleževati se učiteljskih zborovanj tujih držav.

In 8. avgusta 1855 je nastopila v Avstriji takozvana doba konkordata, ki je izročila šolstvo popolnoma v cerkveno oblast.

Kaj je pomenil konkordat za avstrijsko ljudsko šolstvo spozna vsakdo, če le dobro premisli in prebere doslovno navedenih pet točk, tičočih se šol, z dne 5. novembra 1855. l.

V.

Der ganze Unterricht der katholischen Jugend wird in allen sowohl öffentlichen als nicht öffentlichen Schulen der Lehre der katholischen Religion angemessen sein; die Bischöfe, aber werden kraft des ihnen eigenen Hirtenamtes die religiöse Erziehung der Jugend in allen öffentlichen und nicht öffentlichen Lehranstalten leiten und sorgsam darüber wachen, daß bei keinem Lehrgegenstande etwas vorkomme, was den katholischen Glauben und der sittlichen Reinheit zuwiderläuft.

VI.

Niemand wird die heilige Theologie, die Katechetik oder die Religionslehre in was immer für einer öffentlichen oder nicht öffentlichen Anstalt vortragen, wenn er dazu nicht von dem Bischofe des betreffenden Kirchensprengels die Sendung und Ermächtigung empfangen hat, welche derselbe, wenn er es für zweckmäßig hält, zu widerrufen berechtigt ist. Die öffentlichen Professoren der Theologie und Lehrer der Katechetik werden, nachdem der Bischof über den Glauben, die Wissenschaft und Frömmigkeit der Bewerber sich ausgesprochen hat, aus Jenen ernannt werden, welchen er die Sendung und Vollmacht des Lehramtes zu erteilen bereit ist. Wo aber einige Professoren der theologischen Fakultät von dem Bischofe verwendet zu werden pflegen, um die Zöglinge des bischöflichen Seminares in der Theologie zu unterrichten, werden zu solchen Professoren immerdar Männer bestellt werden, welche der Bischof zu Verwaltung gedachten Amtes für vorzugsweise tauglich hält. Bei Prüfung derjenigen, welche sich für das Doktorat der Theologie oder des kanonischen Rechtes befähigen wollen, wird der Bischof die Hälfte der Prüfenden aus Doktoren der Theologie oder beziehungsweise des kanonischen Rechtes bestellen.

VII.

In den für die katholische Jugend bestimmten Gymnasien und mittleren Schulen überhaupt werden nur Katholiken zu Professoren oder Lehrern ernannt werden, und der ganze Unterricht wird nach Maßgabe des Gegenstandes dazu geeignet sein, das Gesetz des christlichen Lebens dem Herzen einzuprägen. Welche Lehrbücher in gedachten Schulen bei dem Vortrage der Religion zu gebrauchen seien, werden die Bischöfe kraft einer miteinander gepflogenen Beratung festsetzen. Hinsichtlich der Bestellung von Religionslehrern für Gymnasien und mittlere Schulen werden die heilsamen darüber erlassenen Verordnung in Kraft bleiben.

VIII.

Alle Lehrer der für die Katholiken bestimmten Volksschulen werden der kirchlichen Beaufsichtigung unterstehen. Den Schuloberaufseher des Kirchensprengels wird Seine Majestät aus den vom Bischofe vorgeschlagenen Männern ernennen. Falls in gedachten Schulen für den Religionsunterricht nicht hinlänglich gesorgt wäre, steht es dem Bischofe frei, einen Geistlichen zu bestimmen, um den Schülern die Anfangsgründe des Glaubens vorzutragen. Der Glaube und die Sittlichkeit des zum Schullehrer zu Bestellenden muß makellos sein. Wer vom rechten Pfade abirrt, wird von seiner Stelle entfernt werden.

IX.

Erzbischöfe, Bischöfe und alle Ordinarien werden die denselben eigene Macht mit vollkommener Freiheit üben, um Bücher, welche der Religion und Sittlichkeit verderblich sind, als verwerflich zu bezeichnen und die Gläubigen von Lesung derselben abzuhalten. Doch auch die Regierung wird durch jedes dem Zwecke entsprechende Mittel verhüten, daß derlei Bücher im Kaisertume verbreitet werden.

(Konec.)

Kranjska politika in učiteljstvo.

(S hribov.)

Ker niste vrgli mojega zadnjega dopisa v koš, kakor sem zatrdno pričakoval, se zopet oglašam, da ostanem mož beseda.

Mnogo Vam imam pisati, gospod urednik, ali kako naj vendar pišem, da bi se ne zameril „Slovenca“, „Domoljuba“ in S. L. S.? Die Politik ist ein garstig Lied, vrag naj vzame to politiko! Moje skromno izvajanje v zadnjem dopisu je zadelo v tarčo. „Slovenec“ je zavpil, da „Učit. Tov.“ zopet piše zoper S. L. S. Čudno, jaz sem pisal zoper obrekovanje g. dr. Lampeta in „Slovenca“ in ne zoper stranko. Odkrito Vam povem, gospod urednik, da imam ravno tako g. dr. Lampeta v želodec, kakor ima on nas učitelje. Kar je njemu dovoljeno, to menda sme biti dovoljeno tudi meni, čeprav nisem dr. sv. pisma, marveč boren hribovski ljudski učitelj. Pred zakonom sva oba prosta državljana, oba imava

zajamčeno prostost, v javnosti izražati svoje misli, z besedo in pisavo. Razlika med nama je le ta, da jaz nisem imun, on pa je. Jaz ne smem lagati in obrekovati, on pa lahko, če hoče. No, na katoliški podlagi se danes laže, in obrekuje, da se vse kadi.

Kdor se pa upa te laži ovreči z dokazi, ta je zapisan vragu, je brezverec, liberalce, Antikrist, nevaren cerkvi, državi in posebno velik nasprotnik S. L. S. Zaman pišete, da zastopate v „Učit. Tov.“ vedno in povsod samo golo resnico. Zaman kličete že toliko časa vse doktorje sv. pisma na odgovor — vse zaman!

Ali Vam še ni znano, da sta „Slovenec“ in „Domoljub“ zakopala resnico globoko v zemljo ter navalila na njen grob velikansko grobljo kamenja? Ali vam ni nič znano, da se danes nič ne vpraša po veri, resnici in pravici, marveč kakšne stranke mož si in kakšno prepričanje imaš? Kdor je danes toliko predrzen, da zastopa svobodo, vero — pravo katoliško vero, resnico in pravico, ta je pomilovanja vredna ničla! Trkaj si na prsi, da bo donelo daleč naokolo, zavijaj oči proti nebu,

da boš izgledal kakor pravi svetnik, bodi veren kimavec v politiki tistih, ki imajo danes moč in korito v oblasti — pa si mož na svojem mestu! Tak je danes pravi in zgledni katoliški mož, četudi laže, obrekuje, jemlje dobro ime bližnjemu, dela prepir, sovraštvo — če je magari tat, razbojnik in največji izvržek človeštva, to vse nič ne de, on je naše gore list, naš pristaš, mož na svojem mestu, čeprav je največji hinavec — to vse nič ne de!

Pa kam sem zašel? Zopet bodo pisali, da smo nasprotniki S. L. S., to pa ni res. Bog ne daj, da bi kdo od nas nasprotoval tej stranki, ki ima vso oblast v rokah, torej tudi našo usodo. Mi že tako stradamo v tej veliki draginji, da vidimo črno pred očmi, stranki mi ne nasprotujemo, ker ona nam bo zanesljivo povišala plače, da bomo vsi poskakovali od veselja. Kar pišem, to je politika; kdo je pa kriv, če je pa politika taka — mi učitelji gotovo ne!

Če pa povem resnico, menda mi ne bo nihče zameril.

Ker imam izprijen želodec po [dr. Lampetovi krivdi, se moram vrniti k njemu. Ali se še spominjate, g. urednik, kako je ta gospod pred mnogimi leti govoril na nekem shodu? „Učiteljevse nam ni treba nič bati, oni se obračajo po vladni večini. Kadar so bili Nemci na krmilu, so bili Nemčurji, kadar pride pa na krmilo naša stranka, bodo pa naši“, tako je prerokoval dr. Lampe. Dober prerok je, to mu moram priznati. Njegovo prerokovanje se je začelo izpolnjevati. Komaj je prevzela S. L. S. v roke krmilo in korito, že hodijo iačni učitelji s prošnjo v žepu, milo proseč: „Ako mi daste to službo, sem vaše gore list.“ — „Dobro, to je pravi katoliški mož! Liberalna trdnjava se maje, zopet smo dobili enega, živio!“ se glasi iz vseh kotov. Vpišite se takoj v Slomškovo zvezo, ker le Slomškarji dobijo boljše službe. Kdor ni z nami, nima ničesar iskati pri nas“, se pove novepečenemu katoliškemu

Dalje v prilogi.